

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 28, Temmuz 2016, s. 14-28

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date
10.05.2016

Yayınlanma Tarihi / The Published Date
21.07.2016

Doç. Dr. Muhittin KAPANŐAHİN
Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Tarih Bölümü
mksahin@erciyes.edu.tr

SULTAN II. MURAD'IN HAÇLILARLA MÜCADELESİ – VARNA VE KOSOVA SAVAŞLARI

Öz

Çelebi Sultan Mehmed'in yerine altıncı Osmanlı sultanı olarak devletin başına geçen II. Murad, 30 yıllık iktidarı boyunca başta Bizanslılar olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin oluşturduğu Haçlı ordularıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Özellikle Papa ve Macarların başını çektiği Haçlı devletleri, Osmanlıları tamamen Avrupa'dan atmak için birçok teşebbüste bulunmuşlardır. Avrupa'da Alman İmparatoru ve Macaristan Kralı Albert'in ölümünden sonra işbaşına gelen Kral Vladislas ve Jun Hudyad, Osmanlılara karşı bir takım başarılar kazandılar. Kazandıkları savaşlar, onları daha büyüğü için hareket etmeye ve Avrupa'nın diğer devletlerini de onlara destek olmaya sevk etti. Böylece uzun süredir düşündükleri Türkleri Avrupa'dan atma hayalini gerçekleştirebileceklerini düşünmeye başladılar. Bu amaçla da geniş katılımlı büyük bir haçlı ordusunu hazırlamaya çalıştılar. Amaçları Türkleri başta Avrupa'dan atmak ve daha sonra Anadolu içlerine kadar ilerlemek olan Haçlılar, iki büyük seferi organize ettiler. Bunlar; Varna ve Kosova savaşlarıdır. Bu makalede Sultan Murad'ın Haçlılara karşı mücadelesi ve bu kapsamda Birinci Varna ve İkinci Kosova savaşları ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Haçlılar, II. Murad, Varna, Kosova

STRUGGLE OF SULTAN MURAT II. WITH THE CRUSADERS - BATTLES OF VARNA AND KOSOVO

Abstract

Murad II succeeded Sultan Mehmed I (Çelebi Sultan Mehmed) as the sixth Ottoman Sultan had to fight against the Crusaders consisted of many European countries and led by the Byzantines during his 30 years of reign. Particularly, the Pope and the Crusader states led by the Hungarians, attempted many times to remove Ottomans from Europe completely. King Vladislas and Jun Hudyad who came to power after the death of the German emperor and king Albert of Hungary in Europe, won a number of successes against the Ottomans. The wars they won led them to move for bigger one and also led other states of Europe to support them. Therefore, they began to think that they can realize their dream of removing Turks out of Europe. For this purpose, they tried to prepare a large crusader army with the broad participation. The Crusaders whose main goals were to remove the Turks out of Europe and then to move into Anatolia, organized two big battles. These are: Varna and Kosovo Battles. In this article, Sultan Murad's struggle against the Crusaders and First Varna and Second Kosovo Battles in this regard will be discussed.

Key Words: Crusaders, Murad II, Varna, Kosovo

Sultan II. Murad'ın Haçlılarla Mücadelesi – Varna ve Kosova Savaşları

Haçlı Seferleri, iki ayrı büyük medeniyetin karşılaşması olarak bütün dünyayı etkileyen önemli olaylardandır. Bu karşılaşma her ne kadar savaş şeklinde cereyan etmiş ve 1095-1291 yılları esas alınmışsa da gerçekte günümüze kadar devam eden bir olaydır. Bu anlamda Hristiyan dünyası ile İslam dünyasının karşı karşıya geldiği her olay bu açıdan da ele alınmıştır. Başka bir deyişle, Haçlı Seferleri, Avrupa dünyasının “Kutsal toprakları kurtarmak” parolası ile Türkleri Önasya'dan atmak ve bu bölgeye bizzat sahip olmak için başlattığı saldırı olayıdır. Bu düşünce, Osmanlı devletine karşı da daima diri tutulmuş ve bunu gerçekleştirmek için birçok girişimlerde bulunulmuştur. Bu kapsamda II. Murad dönemi Haçlılarla mücadele ve onlarla yapılan savaşlar, tarihimiz açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

II. Murad, I. Mehmed'in Amasya âyanından Divitdâr Ahmed Paşa'nın kızı Şehzâde Hatun'dan 806/1404 yılında Amasya'da doğan ve babasının ölümü üzerine 824/1421 yılında Osmanlı tahtına oturan altıncı Osmanlı Sultanıdır.¹ Edirne'de hastalanan Sultan Mehmed, Şehzâde Murad'ın davet edilmesini ve eğer ölürse, bunun gizli tutulmasını emretti.² Davet üzerine Edirne'ye giden ve kendisine biat edilen Murad, Osmanlı tahtına çıktı (23 Cemâziyelâhir 824 / 25 Haziran 1421).³

¹ Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927, III, 179-180; Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Sahaifü'l-Ahbar fi Vekayii'l-A'sar*, Terc. İsmail Erünsal, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, I, 197.

² Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2007, s. 53; İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, Haz. M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş, Betav Yay., Ankara 2008, II, 294.

³ Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. VI. Mirmiroğlu, İstanbul Fetih Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul Matbaası, İstanbul 1956, s. 79; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, 4. Baskı, Kültür Bakanlığı, I-IV, Ankara 1999, II, 124; Kemal, *Selatin-name (1299-1490)*, Haz. Necdet Öztürk, TTK, Ankara 2001, s. 136.

Osmanlı yönetiminde meydana gelen bu değişimi kullanmak isteyen Bizans imparatoru II. Manuel Palaiologos, Limni'de sürgün bulunan Mustafa ile bir anlaşma yaptı.⁴ İmparator, Mustafa'yı ve İzmirli Cüneyd Bey'i, general Dimitrios Leondarios kumandasında on gemilik bir donanma ile Gelibolu önüne çıkardı (Ramazan 824 / Eylül 1421).⁵ II. Murad, Bizans'ın ortaya çıkardığı Düzmece Mustafa ile mücadeleye başladı. Saltanat iddialısı Düzmece, Gelibolu'dan Edirne'ye, oradan Eflak taraflarına hareket etti. Ancak Kızılağaç Yenicesi'nde yakalandı ve Edirne'de idam edildi (825 / 1422).⁶

Düzmece Mustafa'yı Osmanlıya karşı kullanmada başarısız olan imparator Manuel ve oğlu Yuannis, Sultanı tebrik etmek ve onun dostluğunu kazanmak için Bizans asilzâdelerinden Lakanas ve Marko Ganis adlarında iki elçi gönderdiler. Fakat umduklarını bulamayan elçiler, Sultan Murad'ın İstanbul seferine çıkacağını İmparatora haber vermeleri için geri gönderildi.⁷

Sultan Murad, 20 Haziran'da İstanbul önlerine gelerek şehri kuşattı. 24 Ağustos'a kadar bütün imkânlarla şehir alınmaya çalışıldı fakat başarılı olunamadı.⁸ Başarısızlığın temel sebebi imparatorun, padişahın küçük kardeşi Mustafa Çelebi'yi kullanması oldu. Murad'ın hükümdar olması üzerine öldürülmekten korkarak Karamanoğlu'nun yanına kaçmış olan bu şehzâdeyi imparator, yanına getirterek Murad'a karşı saltanat davasına teşvik etti.⁹ Bu plan içinde Karaman ve Germiyan beyleri de yer aldı.¹⁰ Bunu haber alan Sultan Murad, İstanbul kuşatmasını kaldırmağa mecbur olarak hemen Bursa ve İznik taraflarında faaliyette bulunan Mustafa Çelebi üzerine gitti.¹¹ Şarabdar İlyas Bey, Mustafa Çelebi'yi yakalayıp İznik önüne gelerek şehri muhasara eden Murad'a götürdü ve padişahın emriyle İznik haricinde bir incir ağacının dibinde boğularak cesedi Bursa'ya gönderildi (9 Rebûlevvel 826 / 20 Şubat 1423).¹²

II. Murad'ın Osmanlı tahtına geçtiği sırada, Antalya'yı kuşatan Karamanoğlu Mehmed Bey, bu savaşta hayatını kaybetti (1423)¹³ ve oğlu İbrahim Bey amcası Bengi Ali Bey ile

⁴ Münecimbaşı, 199; Nicolae Jorga, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Çev. Nilüfer Epeçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009, I, s. 335; Yusuf Çetindağ, "Siyasi Açından Timurlu-Osmanlı İlişkileri", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 24, Mart 2016, s. 15-16.

⁵ Dukas, 81-82; Johann Wilhelm Zinkeisen, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1299-1453), çev. Nilüfer Epeçeli, ed. Erhan Afyoncu, Yeditepe, İstanbul 2011, I, 379.

⁶ Âşık Paşazade, Tevarih-i Al-i Osman, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332, s. 100; Oruç Beğ Tarihi, 54; İdris-i Bitlisi, II, 304-305; Mehmed Neşri, Kitab-ı Cihan-nüma, Yay. Faik Reşit Unat, M. Altay Köymen, TTK, I-II, Ankara 1995, II, 565; Dukas, 107-109; Anonim Tevarih-i Al-i Osman, F. Giese Neşri, Haz. Nihat Azamat, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1992, 63; Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), Haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000, 69; Lütü Paşa, Tevarih-i Al-i Osman, Matbaa-i Amire, İstanbul 1347, 78-79; Hoca Sadettin Efendi, II, 135; Zinkeisen, I, 389-390.

⁷ Dukas, 110; Hammer J. Von, Devlet-i Osmaniye Tarihi, Terc. Mehmed Ata, Keteon Bedrosyan Matbaası, İstanbul 1329, c. 2, s. 167-168; Hayrullah Efendi, Osmanlı Devleti Tarihi, Haz. Zuhuri Danışman, Son Havadis Yayınları, İstanbul, IV, 15; Zinkeisen, I, 391.

⁸ Hammer, II, 169-172; Hayrullah Efendi, IV, 15-16; Jorga, I, 336.

⁹ Oruç Beğ Tarihi, 59; İdris-i Bitlisi, II, 319; Enveri, Düsturname-i Enveri, İstinsah ve Neşreden Mükrimin Halil Yinanç, Türk Tarih Encümeni, Devlet Matbaası, İstanbul 1928, 92; Dukas, 113; Jorga, I, 337.

¹⁰ Âşık Paşazade, 101, Hoca Sadettin Efendi, II, 135; Mustafa Nuri Paşa, Netayicü'l-Vukuat, Sad. Neşet Çağatay, TTK, I-IV, Ankara 1992, 35; Hayrullah Efendi, IV, 18; Münecimbaşı, 204; Zinkeisen, I, 398-399.

¹¹ İdris-i Bitlisi, II, 320.

¹² Neşri, II, 571-573; İdris-i Bitlisi, II, 321; Anonim Tevarih-i Al-i Osman, 64; Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), 71; Hoca Sadettin Efendi, II, 138; Münecimbaşı, 205.

¹³ Âşık Paşazade, 111; Neşri, II, 591; Hoca Sadettin Efendi, II, 153 vd.; Lütü Paşa, 83; Halil Edhem, "Karamanoğulları Hakkında Vesâik-i Mahkûke", TOEM XIII, İstanbul 1327, s. 823; Abdurrahman Şeref, Târih-i Devlet-i Osmâniyye, (nşr. M. Duman), İstanbul 2005, s. 102; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi I, TTK, Ankara 1998, s. 402; İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi I, İstanbul 1947, s. 193 vd.; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Sultan II. Murad'ın Vasiyetnamesi", Vakıflar Dergisi, Ankara 1958, IV, s. 7; İbrahim Hakkı Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Ereğli Tarihi, İstanbul 1970, s. 172, 214.

mücadeleye girişti.¹⁴ Amcasının beyliğini kabul etmeyen İbrahim Bey, Osmanlı Sultanı II. Murad'a başvurarak ondan yardım talep etti.¹⁵ Sultan Murad bu isteği olumlu karşılayarak, aradaki ilişkileri kuvvetlendirmek için hem askeri yardım etti hem de İbrahim Bey'e ve İsa Bey'e birer kız kardeşini verdi. İbrahim Bey, Osmanlıların kendisine bu mücadelede yardımlarından dolayı Ankara savaşından sonra Timur tarafından bu beyliğe verilmiş olan şehirleri Sultan II. Murad'a verdi.¹⁶

Eflâk voyvodası Drakol, II. Murad'ın Anadolu'daki meşguliyetini fırsat bilerek Silistre'yi geçip Osmanlı topraklarına taarruz etmişti. Sultan Murad'ın başarılı olup Anadolu'dan Edirne'ye dönmesi üzerine Drakol, yaptığı hatadan dönerek iki oğluyla beraber bizzat Edirne'ye geldi ve itaatini arz edip iki yıllık vergisini de getirdi. İki oğlundan birisi rehin olarak alıkonuldu (827 H./1424 M.).¹⁷ Ayrıca Bizans imparatoru Manuel ve oğlu VIII. Yuannis, Düzmece Mustafa ve küçük Mustafa Çelebi isyanlarından bir netice elde edemeyince, padişaha elçiler göndererek barış yapmak isteğini bildirdi. Yapılan anlaşma gereğince imparator, her sene Osmanlı hazinesine üç yüz bin akçe vermeği ayrıca Silivri ve Terkos hisarları hariç Marmara, Ege ve Karadeniz kıyılarında 1402'den sonra aldığı yerleri geri vermeyi kabul etti.¹⁸ Yine 1424 senesinde Sırp Despotu İstefan (Etyen) Lazareviç Edirne'ye gelerek eski dostluk muahedesini yenilediği gibi aynı zamanda bir Türk heyeti ile beraber Alman imparatorluğuna seçilmiş olan Macaristan Kralı Sigismund'a gönderildi.¹⁹

Rumeli'de istikrarı temin etmiş olan Sultan Murad, Anadolu'ya gelerek 829 /1425 yılında, Menteşe beyliğini tamamen ilhak ederek bu beyliği tarih sahnesinden kaldırdı.²⁰ II. Murad, Osmanlı topraklarını tecavüzleriyle rahatsız eden Aydınöğlü Cüneyd Beyle yaptığı savaşı kazanarak Aydınöğullarını da Osmanlıya dâhil etti. (829 /1426).²¹ Daha sonra Germiyan beyliği kendi isteği ile Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. (832 /1428).²²

Osmanlı himayesinde olan Sırp Despotu İstefan Lazareviç 1427 yılında evlat bırakmadan öldüğü için yerine Osmanlı tarihlerinde Vılköğlü denilen Jorj (Yorgi) Brankoviç, Sırp Despotu oldu. Brankoviç, Osmanlı dostu olan Lazareviç'in siyasetini değiştirerek Alman İmparatoru ve Macaristan Kralı Sigismund'a yaklaşıp da Güvercinlik denilen Kolombaç Kalesi kuşatmasından (831 /1425) sonra hatasından dönerek Osmanlılarla anlaşarak senede elli bin duka vergi vermeği, Macarlarla münasebeti kesmeği ve eskisi gibi Türk ordusuna asker göndermeği kabul etti.²³

1394 yılında Yıldırım Bayezid tarafından fethedilen Selanik, Ankara muharebesinden sonra imparatorla anlaşmak isteyen Emir Süleyman tarafından Bizanslılara terk edilmişti.²⁴

¹⁴ İdris-i Bitlisi, II, 333; Sapançalı Hüsnü, *Karamanoğulları Hayât ve Vakâyi' Tarihiyyeleri*, (Haz. Nevzat Topal), Kömen Yay., Konya 2010, s. 53-55.

¹⁵ Neşri, II, 593; Anonim Tevârih-i Al-i Osman, 66-67; Hoca Sadettin Efendi, II, 156-157.

¹⁶ Aşık Paşazade, 111; Neşri, II, 593; İdris-i Bitlisi, II, 333; Mustafa Nuri Paşa, 37; Uzunçarşılı, "Sultan İkinci Murad'ın Vasiyetnamesi," s. 7; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 403.

¹⁷ Neşri, II, 579; İdris-i Bitlisi, II, 325; Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), 75; Hoca Sadettin Efendi, II, 140-141; Mustafa Nuri Paşa, 36; Müneccimbaşı, 207; Zinkeisen, I, 403; Jorga, I, 367.

¹⁸ Dukas, 118; Zinkeisen, I, 401.

¹⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 399.

²⁰ İdris-i Bitlisi, II, 333-334; Hoca Sadettin Efendi, II, 144-145; Mustafa Nuri Paşa, 36; Müneccimbaşı, 208.

²¹ İdris-i Bitlisi, II, 327-329; Hoca Sadettin Efendi, II, 146-150; Mustafa Nuri Paşa, 36.

²² Neşri, II, 605-607; İdris-i Bitlisi, II, 341; Hoca Sadettin Efendi, II, 166-168; Mustafa Nuri Paşa, 37-38; Müneccimbaşı, 215.

²³ Oruç Beğ Tarihi, 56; İdris-i Bitlisi, II, 342; Feridun Ahmed Paşa, *Mecmua-i Münşeat-ı Feridun Bey*, Takvimhane-i Amire, İstanbul 1274, I, 201; Zinkeisen, I, 404-405; Jorga, I, 347-349.

²⁴ İdris-i Bitlisi, II, 343; Mustafa Nuri Paşa, 38; Müneccimbaşı, 216.

Selanik'i Venedikliler, kendilerine sadık kalmak şartıyla elli bin duka karşılığında satın aldılar (826 /1423).²⁵ Sultan II. Murad, Selanik'in Venediklilere geçmiş olmasına asla razı değildi ve Selanik'i geri almak için 1430 senesi Şubat ayının ortalarına doğru Edirne'den Serez'e geldi.²⁶ 2 Mart günü yapılan şiddetli bir hücumla kale kapılarının açılması üzerine Selanik fethedildi (27 Receb 833 / 2 Mart 1430).²⁷ Selanik'in kaybı Batı Avrupa'da ve bilhassa Venedik'te büyük teessüre sebep oldu.²⁸ Sultan Murad buraya Vardar Yenicesi ve diğer şehirlerden Türk aileleri getirterek iskân ettirdi²⁹ ve Ayadimitri kilisesini şehirde kalan Rumlara tahsis ederek diğer kiliseleri camiye çevirdi.³⁰ Ertesi yıl Sinan Bey komutasında gönderilen kuvvet sayesinde Yanya fethedildi ve hemen buraya da Türkler iskân edildi (13 Safer 835 / 9 Ekim 1431).³¹

Osmanlılar Aleyhine Sırp-Macar ve Karamanoğlu İttifakları

Karamanoğlu İbrahim Bey, durumunu kuvvetlendirdikten sonra Osmanlıya terk ettiği yerleri geri almak için Sırp Despotu ve Macarlarla beraber Osmanlılar aleyhine ittifak etti. İbrahim Bey, Beyşehir ve Hamideli taraflarına taarruz ederek Hamideli Sancak Beyi Şarabdar İlyas Bey'i esir etti³² ve yine bu sırada Macarlar da taarruza geçerek Kolombaç yani Güvercinlik Kalesi'ni dövmeğe başladılar. Gelişmeler üzerine Sultan Murad, Karamanoğlu üzerine gitmeyi erteleyerek önce Macar problemini ortadan kaldırdı. (837 /1433).³³ II. Murad bu zaferden sonra Karamanoğlu üzerine yürüdü ve büyük âlimlerden Mevlâna Hamza vasıtasıyla sulh yapıldı. (838 /1434).³⁴

Padişah, Macarlara da kuvvetli bir darbe vurmak istiyordu. Bunun için 840 /1436 senesinde Evrenuzoğlu Ali Bey'i çağırarak, Macaristan üzerine akın yapmasını emretti. Sultan Murad 841 /1437 senesinde Edirne'deki Yeni Cami'nin temelini atarak bizzat kendisi de önemli bir kuvvetle Semendire yakınından Tuna'yı geçerek Transilvanya'ya girdi. Padişahın bu seferine Sırp Despotu Brankoviç ve Eflâk Prensi Vlad Drakul mevcut askerleriyle katıldılar. Altı kale fethedildiği halde Macar Kralı Osmanlı ordusu karşısına çıkmıyordu. Macarlar, Sultan Murad'ın geleceğini haber alarak şehir ve köyleri bırakıp çekilmişlerdi. Zibin şehrine kadar gidildi ve padişah buradan geri döndü.³⁵

Semendire'nin Fethi ve Belgrad'ın Kuşatması

Son Macaristan seferinden sonra kendisine güvenilmemesi gerektiğine kanaat getirilen Jorj Brankoviç, Edirne'ye davet edilerek, merkezi olan Semendire'nin anahtarlarını da beraber getirmesi bildirildi. Despot, bizzat gelmeyerek bir oğlunu gönderdi ve Semendire'nin anahtarlarını göndermediği gibi başkentini de tahkim etti. Greguvar adındaki oğlunu buraya

²⁵ Dukas, 119; Zinkeisen, I, 410; Jorga, I, 352.

²⁶ Oruç Beğ Tarihi, 58.

²⁷ Aşık Paşazade, 118; Dukas, 120; Feridun Bey, I, 198; Lütü Paşa, 88; Neşri, II, 613; Anonim Tevârih-i Al-i Osman, 70; Zinkeisen, I, 420-421.

²⁸ İdris-i Bitlisi, II, 345; Jorga, I, 358-359.

²⁹ Neşri, II, 613; Dukas, 121; Hoca Sadettin Efendi, II,173.

³⁰ Müneccimbaşı, 218; Zinkeisen, I, 426.

³¹ Zinkeisen, I, 429-430.

³² Neşri, II, 613-615; Mustafa Nuri Paşa, 38.

³³ Neşri, II, 615-617; İdris-i Bitlisi, II, 351-352; Hoca Sadettin Efendi, II,183-186; Mustafa Nuri Paşa, 38; Müneccimbaşı, 221-223.

³⁴ Neşri, II, 617-619; Dukas, 124; İdris-i Bitlisi, II, 356-357; Hoca Sadettin Efendi, II,188-190; Mustafa Nuri Paşa, 38; Müneccimbaşı, 223; Osman Turan, İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler, 2. bs. TTK, Ankara 1984, 27.

³⁵ Neşri, II, 623; Oruç Beğ Tarihi, 59; İdris-i Bitlisi, II, 359-360; Dukas, 125; Hoca Sadettin Efendi, II,193-194; Müneccimbaşı, 224-225; Kemal, 142; Zinkeisen, I, 435-436.

birakarak diğer oğlu Lazar ile birlikte Alman imparatoru ve Macaristan Kralı Albert'in yanına kaçtı.³⁶ Semendire Kalesi üç aydan fazla muhasaraya mukavemet etti ise de İshak Bey, muhasara kumandanlığını üzerine alarak, bir kaç gün içinde Semendire'yi fethetti.³⁷ Bu savaşta meşhur tarihçi Âşık Paşazâde de bulunmuştur.³⁸

842 /1438 yılında Alman İmparatoru ve Macaristan Kralı Albert'in ölümü dolayısıyla Bohemya'da meydana gelen çekişmeler arasında Sultan Murad, Macarların himaye ve nüfuzu altında bulunan Belgrad'ı muhasaraya Evrenuzoğlu Ali Bey'i memur eyledi. Şehir ve kale, karadan ve nehirden kuşatıldı.³⁹ Belgrad muhasarası altı ay kadar devam etti fakat bir netice alınamayarak muhasara kaldırıldı (843 /1439).⁴⁰

Jan Hunyad - Haçlı Seferi ve Edirne-Segedin Anlaşması

Belgrad kuşatmasında başarılı olamayan Osmanlılara karşı Haçlılar, yeni bir heyecana kapılarak Kral Vladislas ve Erdel Dükü Jan Hunyad (Hunyadi Yanoş) ile büyük başarılar kazanabileceklerini düşünmeye başladılar. Macarlarla mücadeleye devam eden Mezid Bey, bir akıncı kuvveti ile 30 Zilkade 845/18 Mart 1442'de Transilvanya'ya girdi ve Sent Imre mevkiinde başarı elde ettikten sonra Hermanşad Kalesi'ni muhasara etti. Bu sırada Jan Hunyad, kalenin yardımına geldi ve akıncılar, yirmi bin kayıp verdikten sonra mağlup oldular. Komutan Mezid Bey ile oğlu da şehit düştüler. Bundan sonra Jan Hunyad, Eflâk'a girdi ve Tuna'nın iki sahilinde olan yerleri tahrip ederek çekildi.⁴¹

Bu mağlubiyetin intikamını almak için Osmanlı devleti aynı sene Eylül ayında Rumeli beylerbeyi Kula Şahin diğer adıyla Hadım Şahabeddin Paşa komutasında⁴² Rumeli ve Anadolu askerlerinden oluşan büyük bir ordu gönderdi.⁴³ Elindeki kuvvetine çok güvenen ve bundan dolayı tedbirsiz hareket eden Kula Şahin Paşa, Jan Hunyad tarafından Vazağ mevkiinde büyük bir mağlubiyete uğradı. Değerli ve tecrübeli komutanlardan on beş tanesi bu savaşta hayatını kaybetti.⁴⁴ Jan Hunyad'ın bu iki galibiyeti, Türkler aleyhine bir Haçlı seferinin teşkiline vesile oldu ve yapılacak seferin sevk ve idaresi, Leh ve Macar Kralı Vladislas'a verildi.

Osmanlılar Aleyhine İttifak, Morava ve İzladi Savaşı

Hermanşad ve Vazağ'da kazandığı başarılar Jan Hunyad'ın Avrupa'da şöhretini iyice arttırmış ve bundan istifade edilerek Papa IV. Öjen'in teşvikiyle Osmanlı aleyhine hemen bir ittifak meydana getirilmişti. Bu ittifaka Macar, Leh, Eflâk, Sırp ve Alman imparatorluğu içindeki milletler, Fransa ve Belçika gönüllüleriyle, Anadolu'da Karamanoğlu İbrahim Bey de katılmıştı. 22 Temmuz 1443'de Macaristan'ın merkezi Budin'den hareket eden ordu, Semendire yakınında Tuna nehrinden Sırbistan'a geçti. Yol boyunca bu orduya bazı Bulgar, Bosnalı ve Arnavut milletlerinden de katılımlar gerçekleşti. Sultan Murad'a dost görünmesine rağmen

³⁶ İdris-i Bitlisi, II, 363-364; Hoca Sadettin Efendi, II,198; Münecimbaşı, 227; Zinkeisen, I, 437-438.

³⁷ Neşri, II, 627-629; Kemal, 145; Dukas, 127.

³⁸ Âşık Paşazade, 125; Hoca Sadettin Efendi, II,199-200; Münecimbaşı, 227-228; Feridun Bey, I, 209 vd.

³⁹ Hoca Sadettin Efendi, II,195-196.

⁴⁰ Oruç Beğ Tarihi, 61; Dukas, 127-128; Zinkeisen, I, 445-446.

⁴¹ Oruç Beğ Tarihi, 62; İdris-i Bitlisi, II, 365-366; Hoca Sadettin Efendi, II,201-202; Anonim Tevarih-i Al-i Osman, 71; Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), 77; Zinkeisen, I, 447-449; Jorga, I, 372-373; Turan, Tarihi Takvimler, 31.

⁴² Neşri, II, 635; Oruç Bey (s. 52); Hammer, II, 210; Lütfi Paşa, 97; Hoca Sadettin Efendi, II,203.

⁴³ Hammer, II, 210; Zinkeisen, I, 450-451.

⁴⁴ Oruç Beğ Tarihi, 62-63; İdris-i Bitlisi, II, 366-367; Hoca Sadettin Efendi, II,203-204; Münecimbaşı, 229-230; Jorga, I, 373; Halil İnalçık, Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I, 3. Bs. TTK, Ankara 1995, s. 2.

İmparator Yuannis de hem Papa'ya ve hem Macar Kralına elçiler göndererek onları Osmanlılar aleyhine tahrik ediyordu.⁴⁵

Haçlı ordusunun başında Polonya ve Macaristan Kralı Vladislas ile iki büyük muharebenin galibi Jan Hunyad bulunuyorlardı. Macarlara sığınmış olan Sırp Despotu Jorj Brankoviç, Eflâk Beyi Drakula ve Papa'nın vekili Kardinal Jülyen Sezarini de bu orduya katılanlar arasındaydı. Ordunun önünde on iki bin seçkin süvari ile Jan Hunyad ilerliyordu. Bu ordu, Sırbistan'ı istilâ ederek, Kruşevac (Alacahisar), Şehirköy ve Niş'i tahrip edip yaktilar.⁴⁶ Macar Kralı Vladislas iki gün ara ile Jan Hunyad'ı takip ediyordu. 1443 Ekim ayında Osmanlı topraklarına giren Haçlılarla ilk sıcak temas 3 Kasım 1443'de Morava nehri kenarında ve Niş civarında oldu. Burada Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, dört bin esir ve iki bin şehit verdiği savaşta mağlûp oldu.⁴⁷ Bu mağlûbiyetten evvel Haçlıların müttefiki olan Karamanoğlu'nun Haçlılarla beraber harekete geçmesi üzerine Sultan Murad, Anadolu'ya geçerek Konya tarafına gitmiş ve mağlûp olan Karamanoğlu'yla acele bir anlaşma yaparak Edirne'ye oradan Sofya'ya hareket etmişti. Bu sırada Haçlı ordusu Morava muharebesini kazandığından, Sultan Murad Balkanların güneyine çekildi. Haçlı kuvvetleri Bulgaristan bölgesine dâhil olarak Sofya'yı aldılar. Haçlılarla birlikte hareket eden Bulgarlar, onlara hem asker hem de yiyecek sağlıyordu. Haçlılar, Balkanların güneyine inmek için ilerlediler. Fakat burada Derbend denilen dar boğazları geçmek zorunda idiler. Uğradıkları Karaboğazı Geçidi Türkler tarafından tahkim edilmiş olduğu için tereddüde düştüler. Trayan (Suçi) Geçidi diye bilinen Balkan Geçidi'ni geçmek gerekiyordu. Fakat burası da kaya parçalarıyla kapatılmış ve kış dolayısıyla dağın yamacından akan sularla yollar buz tutmuş olduğundan, buradan da geçemediler. Bundan dolayı yollarını değiştirmeye ve daha az müstahkem olan İzladi Derbendi tarafına geçmeye mecbur oldular.⁴⁸

Haçlı ordusunun hareketlerini dikkatle takip eden Sultan Murad, İzladi Derbendi önüne gelince, burada bir harp meclisi toplayarak düşmana karşı takip edilecek yolu, komutanlarla istişare etti. Alınan tedbirlere rağmen düşmanın taarruzuyla 24 Aralık'ta yapılan savaşta Osmanlı ordusu mağlûp oldu. Düşman derbendi geçerek Filibe ovasına indi ve Yalvaç kırlarında yapılan üçüncü bir muharebede de Osmanlı kuvvetleri mağlûp oldu. Fakat kışın şiddeti, Haçlıları yıpratmış olduğundan geri döndüler. Türk kuvvetleri düşmanı takibe başladılar. Hunyad'ın sahte ric'atine aldanıp onu takip eden Beylerbeyi Kasım Paşa komutasındaki kuvvetler pusuya düşürüldü ve bir kısmı esir edildi.⁴⁹ Bunlar arasında Bolu Sancak Beyi ve padişahın eniştesi olan Sadrazam Halil Paşa'nın biraderi Çandarlızâde Mahmud Bey de vardı. Sultan Murad, bundan dolayı çok üzgün ve kızgın olarak Edirne'ye geldi.⁵⁰

⁴⁵ Hoca Sadettin Efendi, II,208-209; Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehemmed Han: İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavatname, Yay. Halil İnalçık-Mevlûd Oğuz, TTK, Ankara 1989, 2-4; Zinkeisen, I, 455-457; Jorga, I, 374.

⁴⁶ Neşri, II, 645; İdris-i Bitlisi, II, 369; Mustafa Nuri Paşa, 39; Jorga, I, 378.

⁴⁷ Zinkeisen, I, 458-459.

⁴⁸ İdris-i Bitlisi, II, 369; Hoca Sadettin Efendi, II,209; Gazavat-ı Sultan Murad, 16-17.

⁴⁹ Neşri, II, 645; Münecimbaşı, 233; Enveri, 92; Zinkeisen, I, 462; Jorga, I, 379.

⁵⁰ Aşık Paşazade, 131; Oruç Beğ Tarihi, 63-64; İdris-i Bitlisi, II, 370; Anonim Tevarih-i Al-i Osman, 71-72; Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), 78; Hoca Sadettin Efendi, II,209; Mustafa Nuri Paşa, 40; Gazavat-ı Sultan Murad, 26-27.

Karamanoğlu'nun Haçlılarla İttifak Ederek Sulhu Bozması ve Edirne-Segedin Anlaşması

Vazağ mağlûbiyeti ve Türkler aleyhine olan Haçlı ittifakını Edirne'de endişe ile takip etmekte olan II. Murad, kendi aleyhine Sırp Despotu aracılığıyla Macarlarla ittifak etmiş olan Karamanoğlu İbrahim Bey'in ani saldırısına uğradı. Bunun üzerine Sultan Murad, Amasya Sancak Beyi olan büyük oğlu Alâeddin Bey'le birlikte Karamanoğlu üzerine sefere çıktı. Karamanoğlu her zaman olduğu gibi yine Osmanlı ordusunun karşısına çıkmayarak sarp yerlere çekildi ve sulh için müracaat etti. Padişahın kız kardeşi olan zevcesinin rica ve tavassutu ile sulh oldu ve Haçlıların taarruzları sebebiyle Sultan Murad acele Edirne'ye döndü (847 /1443).⁵¹

Haçlılar, İzladı muharebesinden sonra Filibe ile Otlukköyü arasındaki Toplıca (Kozludere) ovasında kışı geçirmek istedilerse de kar yüzünden birçok ağırlıklarını bırakmağa mecbur kalarak geri döndüler. Haçlılar, yeni kuvvetlerle gelip tekrar taarruza geçerlerse bu Osmanlılar için çok nazik bir durum olabilirdi. Aynı zamanda Anadolu'da da durum fena idi. Bundan dolayı Sultan Murad, Macarlarla bir anlaşma yapmayı uygun buldu. Bunun üzerine Jorj Brankoviç vasıtasıyla Macaristan Kralı'na müracaat edip sulh istedi. Vladislas bu müracaatı kabul ederek Edirne'ye bir heyet gönderdi.⁵²

Edirne'ye gelen Macar elçileriyle 25 Safer 848/12 Haziran 1444'de on senelik bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşma maddelerine göre; Sırlardan alınan yerler Jorj Brankoviç'e bırakılarak Sırbistan'ın tekrar kurulması ve Despot'un Osmanlıların yanında bulunan iki oğlunun iadeleri kabul ediliyor ve Sırp Despotu da Osmanlılara vergi vermeyi taahhüt ediyordu. Bundan başka Eflâk, Osmanlılara vergi vermekle beraber Macarların nüfuzu altına bırakılmakta idi.⁵³ Kolombaç Kalesi'nin verilmemesi için Osmanlı elçileri çok uğraştılsa da mümkün olmadı. Sultan Murad anlaşmaya sadık kalacağına dair Macar elçilerinin önünde yemin etti. Edirne'ye gelen Macar elçilik heyeti ile beraber padişahın tasdik ettiği anlaşmayı Vladislas'a vermek ve onun tasdik edeceği anlaşmayı de alıp getirmek üzere Kapıcıbaşı Baltaoğlu Süleyman Bey başkanlığında bir Osmanlı heyeti Macaristan'a gönderildi. Vladislas, 12 Temmuz 1444'de Segedin'de muahedeyi imzalayarak Türk heyetine verdi. Sulhu bozmayacağına dair İncil üzerine el basarak Osmanlı heyeti önünde yemin etti.⁵⁴

Varna Muharebesi

Edirne anlaşmasının imzalanmasından bir müddet sonra Papa, kendi onayı olmadan yapılan sulhun kabul edilemeyeceğini beyan ederek Macaristan'da vekili olan Kardinal Sezarini vasıtasıyla Macar Kralı'nı ikna ederek anlaşmayı bozdurdu. Kral'ın, Türklerle karşı yalnız başına savaştığı sürece, tek başına barış yapma hakkına sahip olduğunu; ama şu anda diğer güçlerin vaat ettikleri ve kendisinin de kabul ettiği yardımlara bağlı olduğu için özellikle Papa'ya danışmadan ve onun onayını almadan, tek başına karar veremeyeceğini bildirdi. Fransa, İngiltere, İspanya ve Aragonya krallarından, Milano ve Burgondiya duklerinden, Ceneviz, Venedik ve Floransa cumhuriyetlerinden elçiler, yurduna dönen kralı tebrik etmek ve başarılı olacağına kesin gözüyle baktıklarını ima ederek, onu hemen Osmanlılara karşı yeni bir sefere

⁵¹ Oruç Beğ Tarihi, 63; İdris-i Bitlisi, II, 367-368; Hoca Sadettin Efendi, II,205-207; Mustafa Nuri Paşa, 39.

⁵² Hoca Sadettin Efendi, II,210; Gazavat-ı Sultan Murad, 30-32; Zinkeisen, I, 465.

⁵³ Oruç Beğ Tarihi, 64; Neşri, II, 647; İdris-i Bitlisi, II, 370; Dukas, 133; Hoca Sadettin Efendi, II,211; Münecimbaşı, 234; Hammer, II, 214; Jorga, I, 382; İnalçık, Fatih Devri..., 10.

⁵⁴ Gazavat-ı Sultan Murad, 32-33, 35; Zinkeisen, I, 467-468.

ikna etmek üzere Budin sarayına geldiler. Krallık meclisi Türklerle tekrar muharebeye karar verdi.⁵⁵ Anlaşmanın bozulmasında Haçlılar için cazip sebepler de vardı. Sultan Murad gibi tecrübeli bir hükümdarın, devlet yönetimini on dört yaşında bir çocuğa bırakması, Karamanoğlu'nun vaziyetin müttefiklere müsait olduğunu bildirmesi, Bizans İmparatoru'nun Papa'yı teşvik etmesi ve aynı zamanda Bizans sarayında bulunup Osmanlı hanedanına mensup şehzâde Orhan'ı (Çelebi Mehmed'in oğlu) Çatalca taraflarına salıvererek onu saltanat iddiasıyla ortaya çıkarması durumu nazik bir safhaya sokmuştu.⁵⁶ Onun bu tahrikleri üzerine Papa'nın Türkleri Anadolu'dan Rumeli'ye geçirtmemek için Çanakkale yolunu kapatmak üzere Fransesko Gondelmiyeri kumandasında donanma göndermesi, muharebenin tekrar açılmasında başlıca amil olmuştu. Papa'nın donanma kumandanı, Anadolu'dan Rumeli'ye kuvvet geçirilmeyeceğini temin ediyor ve bu halde Türklerin Balkanlardan çıkarılacağına muhakkak nazarıyla bakılıyordu. Haçlıların başarılı olmasını sağlayan fakat şimdi tekrar savaşa istekli olmayan Jan Hunyad'ın, Türklerden alınacak Bulgaristan'a kral yapılacağı vaat edilerek onun da harp aleyhindeki fikri değiştirildi.⁵⁷

Edirne-Segedin anlaşmasının bozulması üzerine Macar, Bohemya, Eflâk, Hırvat, Polonya ve Alman milletleriyle⁵⁸ Papa taraftarları arasında bir ittifak kuruldu ve gizlice donanma vermek suretiyle Venedikliler de bu ittifaka dâhil oldular. Hatta Osmanlılara vergi veren Raguza (Dubrovnik) Cumhuriyeti de Macarlarla beraber hareket ederek harbin sonundaki paydan Avlonya ile Kanina'yı almak istiyordu.⁵⁹ Bizans İmparatorunu savaşa teşvik etmek için bir donanma ile Papa'nın vekili Kardinal Vikekangeleros ve Katalikos, Mora'ya uğrayıp oradan İstanbul'a gelmişlerdi. İmparator VIII. Yuannis Macar Kralı'na ve müttefiklere başvurup Karamanoğlu'nun isyanından dolayı Haçlıların acele sefere çıkmalarını istiyor ve Türklerin pek zor durumda olduklarını bildiriyordu. Fakat imparatorun kendisi Papa'nın, iki mezhep kiliseleri arasındaki anlaşmazlığın kaldırılacağı hakkındaki vaadine rağmen, neticenin olumsuz olmasından korkuyor ve bu Haçlı seferine açıktan iştirakte büyük bir arzu göstermiyordu. Yalnız şehzâde Orhan'ı çıkarmış ve o da muvaffak olamamıştı.⁶⁰

Anlaşmanın bozulmasından sonra Haçlılar, Eylül ayında taarruza geçtiler. Fakat Türklerin casusları, daha ilkbaharda Tuna sahilinde Macar ve müttefik kuvvetlerinin toplanmakta olduklarını haber vermişlerdi. Daha önce Osmanlı ile yaptığı anlaşmaya sadık kalan Sırp Despotu, anlaşma üzerine olan yemini bozamayacağını söyledi. Ayrıca müttefiklerin yaptıkları hazırlıklardan da Osmanlı yöneticilerini haberdar etti.⁶¹

Başlarında Kral Vladislas bulunan Haçlı ordusu, Sırp Despotu'nun topraklarına uğramayarak Orsova'dan Tuna nehrine geçip Vidin'e girdiler. Burasını yaktıktan sonra Niğbolu'da Eflak Voyvodası Vlad Drakul'un kuvvetleriyle birleşerek Tuna'yı takiben Şumnu ve Pravadi yoluyla Varna önüne geldiler.⁶² Osmanlıların Tuna nehrinde çalışmak üzere Kamçık nehri ağzında yaptıkları yirmi sekiz nehir gemisi yakıldı. Aynı zamanda Ege denizinden yirmi beş kadirga gelerek Gelibolu karşısında demir attılar.⁶³

⁵⁵ Hammer, II, 217-218; Gazavat-ı Sultan Murad, 40; Zinkeisen, I, 486-487, 501.

⁵⁶ Neşri, II, 649; Hoca Sadettin Efendi, II, 215-216; Mustafa Nuri Paşa, 40; Münecimbaş, 235.

⁵⁷ İncalcık, Fatih Devri..., 20-21.

⁵⁸ Oruç Beğ Tarihi, 65; Münecimbaş, 235.

⁵⁹ Zinkeisen, I, 490-491; Jorga, I, 380.

⁶⁰ Zinkeisen, I, 495-496.

⁶¹ Hoca Sadettin Efendi, II, 217.

⁶² Neşri, II, 649; Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), 79; Jorga, I, 384.

⁶³ Dukas, 134.

Veziriazam Halil Paşa, Haçlıların Osmanlı üzerine yürüdüklerini haber alır almaz telaşa kapıldı ve Karaman seferi sonrası Edirne'ye dönmeyip hükümdarlığı oğlu Mehmed'e bırakan (848 / 1444)⁶⁴ Sultan Murad'a arz ederek onun ordunun başına gelmesi için Cebe Ali Bey'i gönderdi.⁶⁵ Nihayet veziriazam ve diğer devlet adamlarının ısrarlı başvurularıyla II. Mehmed, babasını başkumandan olarak ordunun başına davet etti.⁶⁶ Bu konuda istekli olmayan Sultan Murad'a hitaben Sultan Mehmed, "Eğer cihan padişahlığı ve saltanat size ait ise düşmanı defetmek üzerinize farzdır. Yok, bizim tarafımıza bağlı ise iktidarda olan buyruk sahiplerinin emirlerine uymak gereği..." diyerek bu isteği gerçekleştirmiştir.⁶⁷ Bunun üzerine Sultan Murad kırk bin kişilik Anadolu kuvvetiyle hareket etti. Fakat Çanakkale Boğazı, Haçlı donanması tarafından tutulduğu için o taraftan geçmeğe imkân olmadığından düşmanı şaşırtmak için Çanakkale tarafına az bir kuvvet sevk edip, süratle İstanbul Boğazı tarafına, Güzelcehisara (Anadolu hisarına) geldi.⁶⁸ Veziriazam Halil Paşa, yanında bulunan cephaneye ve askerle Güzelcehisar'ın karşısındaki Rumeli sahiline gelip⁶⁹ her bir nefer için bir duka altını verilmek üzere Ceneviz gemileriyle 20 Ekim'de Rumeli sahiline geçti. Bu geçişte iki Bizans gemisi engel olmak istedilerse de biri topla batırıldı, diğeri de yaralı olarak kaçtı. Sultan Murad'ın Rumeli tarafına geçtiği haber alınması üzerine düşman kumandanları arasında telâş baş gösterdi. Sultan Murad süratle Edirne'ye gelip Sultan Mehmed ile veziriazamı orada bırakarak ordu komutanı sıfatıyla Varna önüne gelmiş olan Haçlılar üzerine gitti.⁷⁰ Osmanlı ordusunun geldiğini duyan Haçlılar, Jan Hunyad'ın isteğiyle bir harp meclisi toplayarak işin uzatılmadan derhal savaşa başlanması kararını aldı.⁷¹

Savaş ve Zafer

Varna'ya gelmiş olan Türk ordusunun sağ kolunda Anadolu Beylerbeyi Karaca, sol kolda Rumeli Beylerbeyi Hadım Şehabeddin Paşa, merkezde başkumandan olarak II. Murad bulunuyordu.⁷² Haçlıların, Ulahlar ve beş bölük Macar askerinden oluşan sol kanadı Varna bataklıklarıyla koruma altına alınmış ve sağ kanat ise açık ovaya ve şehre doğru düşmüştü. Kardinal Jülyen Sezarini'nin komutasındaki birlikler burada idi. Kral Vladislas, merkezde Sen Jorj sancağı altında bulunup beş yüz süvari ile muhafaza altına alınmıştı. Başkumandan Hunyad bütün kollara komuta edeceği için hareketli bir halde idi.⁷³ İki taraf kuvvetlerinin sayısı tam olarak bilinmemekle beraber düşman kuvvetinin, Türk kuvvetinden fazla olduğu belli idi. Osmanlı ordusu yaklaşık 40 bin kişiden oluşuyordu. Varna savaşı 10 Kasım 1444/28 Receb 848 salı günü yapılmıştır.⁷⁴ O gün Sen Marten yortusuna tesadüf ettiği için Haçlılarca uğurlu sayılmıştı. Macaristan Kralı Vladislas ilk hücumlarda Osmanlı ordusunun zayıf mukavemetinden dolayı heyecana gelip Jan Hunyad'ın engellemelerine rağmen emri altındaki

⁶⁴ Âşık Paşazade, 131; Oruç Beğ Tarihi, 65; Neşri, II, 647; Dukas, 134; Anonim Tevârih-i Al-i Osman, 72; Hoca Sadettin Efendi, II, 212-215; Mustafa Nuri Paşa, 40; Paul Wittek, Menteşe Beyliği, trc. Orhan Şaik Gökyay, 3. Bs. TTK, Ankara 1999, s. 103.

⁶⁵ Oruç Beğ Tarihi, 665; Tursun Bey, Tarih-i Ebu'l-Feth, Haz. Ahmet Tezbaşar, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, s. 36-37.

⁶⁶ Mustafa Nuri Paşa, 40; İnalçık, Fatih Devri..., 70 vd.

⁶⁷ Hoca Sadettin Efendi, II, 217; Münecimbaşı, 235-236.

⁶⁸ Âşık Paşazade, 132; Neşri, II, 649; Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), 79-80.

⁶⁹ Hayrullah Efendi, IV, 45; Mustafa Nuri Paşa, 41.

⁷⁰ Oruç Beğ Tarihi, 66; Hoca Sadettin Efendi, II, 217-218; Gazavat-ı Sultan Murad, 47.

⁷¹ Zinkeisen, I, 512-513.

⁷² Oruç Beğ Tarihi, 67; Hayrullah Efendi, IV, 45; Gazavat-ı Sultan Murad, 60-61.

⁷³ Gazavat-ı Sultan Murad, 59; Zinkeisen, I, 513-514.

⁷⁴ Gazavat-ı Sultan Murad'da Haçlı ordusunun sayısı 300 bin olarak verilmektedir. Gazavat-ı Sultan Murad, 41; Adnan Sadık Erzi, Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar, II. Murad'ın Varna Muharebesi Hakkında Fetih-namesi, Belleten, C. I, Sayı 56, TTK Basımevi, Ankara 1995, s. 620 vd.; Zinkeisen, I, 511.

Polonyalı kuvvetlerle beraber, Osmanlı ordu merkezine ve padişahın üzerine hücum ederek, sancakların bulunduğu yere kadar geldi. Yeniçeriler şiddetle müdafaada bulundular ve merkezden içeriye giren düşman kuvvetlerini çevirdiler. Bu sırada yeniçerilerden Timurtaş adlı bir asker kralın atının ayağına balta ile vurarak atı ve kralı yere düşürdü. Kralın düştüğünü gören Yayabaşı Koca Hızır hemen koştu ve derhal kralın başını kesti.⁷⁵ Bunu bir mızrak ucuna takarak gösterip yüksek sesle bağırmağa başlayınca, Polonya kuvvetlerinin moralleri bozulup⁷⁶ kaçmağa başladılar. Fakat hiç birisi Osmanlı kılıçları altında can vermekten kurtulamadılar.⁷⁷ Jan Hunyad süratle yetişerek vaziyeti düzeltmeğe ve kralın ölüsünü almağa ve "Biz kral için değil, dinimiz için vuruşmağa geldik" diye askeri cesaretlendirmeye çalıştıysa da orduyu toplamayı başaramadı. Kralın öldüğü duyularak Haçlı ordusunda umumî bir panik meydana geldi.⁷⁸ Bunun üzerine Jan Hunyad da Polonyalı kuvvetlerden kurtulanları alarak kaçmış ve Sultan Murad'ın muharebe meydanını terk etmemesi, bu büyük başarının elde edilmesine sebep olmuştur. Varna muharebesinde Kral Vladislav ve Kardinal Jülyen Sezarini maktul düşmüşlerdir. Düşmanın ileri gelen komutanlarından bazıları esir edilmiş, bir kısmı da öldürülmüştür.⁷⁹ Varna savaşı ve Jan Hunyad'ın mağlûp olması, Osmanlıların daha önceki mağlûbiyet lekelerini silmiş ve Türklerin Rumeli'de iyice istikrarını temin eylemiştir. Bu zaferin kazanıldığı gün, gerek askeri ve gerek siyasi açıdan Osmanlı tarihinin en önemli günlerinden biri olmuştur. Varna Muharebesi, siyasi açıdan Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişme tarihinde, özellikle felaket getiren sonucunun, Hristiyanlar arasında Osmanlıların Avrupa'dan kovulabileceğine duyulan inancı derinden sarsmış olması ve Avrupa'daki prenslerin ortak düşmana karşı bir araya gelmesine sebep olan zayıf bağları tekrar çözmesi açısından önemli bir rol oynamıştır.⁸⁰

Bu muzafferiyet fetihnameler ile Memlûk Sultanı Melik Zahir Çakmak ile Timurilerden Şahruh Mirza'ya ve Karakoyunlu Hükümdarı Cihanşah'a bildirilmiş, harp esirleriyle beraber bunlara hediyeler gönderilmiştir.⁸¹

Mora'nın Türk Nüfuzu Altına Girmesi

Sultan Murad, Varna zaferinden sonra Mora'yı yeniden ele geçirmek için bu bölgeyi çok iyi bilen akıncı kumandanlarından meşhur Paşa Yiğit oğlu Turahan Bey'i akıncı kuvvetleriyle Mora'nın fethine görevlendirmiştir.⁸² Sağlam Korent kalelerini alabilmek için adaya develerle bakır nakledilerek toplar dökülmüştür.⁸³ Önce Turahan Bey'in ve arkasından 27 Kasım 1446/8 Ramazan 850 tarihinde Korent önüne gelen Sultan Murad'ın kumandasındaki asıl ordunun gayretiyle 10 Aralık günü Mora fethedildi.⁸⁴ Bu sefer sonunda II. Murad ve Turahan Bey'in akıncılarıyla altmış bin esir alındığı ifade edilmektedir.⁸⁵

⁷⁵ İdris-i Bitlisi, II, 379; Âşık Paşazade, 133; Oruç Beğ Tarihi, 67; Lütfi Paşa, 134; Neşri, II, 653; Anonim Tevârih-i Al-i Osman, 73; Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), 80-81; Dukas, 134-135; Hoca Sadettin Efendi, II, 220-221; Münecimbaşı, 237; Kemal, 148; Zinkeisen, I, 519; Jorga, I, 385.

⁷⁶ Neşri, II, 652; Mustafa Nuri Paşa, 41; Gazavat-ı Sultan Murad, 66-67.

⁷⁷ Neşri, II, 652; Tacü't-Tevârih c. 1, s. 383; Oruç Bey tarihi s. 57 ve 120; Münecimbaşı, 237.

⁷⁸ Lütfi Paşa, 140-141; Anonim Tevârih-i Al-i Osman, 74; Hoca Sadettin Efendi, II, 221.

⁷⁹ Oruç Beğ Tarihi, 68; Kralla birlikte komutanlarından en ünlüleri, Kardinal Julianus, Varadin ve Eğri piskoposları, kralın sancağını taşıyan ve yanından ayrılmayan Bathorlu Stefan ve genç Macar soylularıyla Leh soyluları hayatlarını kaybetmişlerdir. Zinkeisen, I, 520-521.

⁸⁰ Zinkeisen, I, 523.

⁸¹ Neşri, II, 655; Hoca Sadettin Efendi, II, 223; Münecimbaşı, 239.

⁸² İdris-i Bitlisi, II, 386; Hoca Sadettin Efendi, II, 232.

⁸³ Neşri, II, 633.

⁸⁴ Oruç Beğ Tarihi, 70; Anonim Tevârih-i Al-i Osman, 74; Enveri, 93; Jorga, I, 389.

⁸⁵ Dukas, 136; Jorga, I, 390.

Arnavutluk Ve İskender Bey

Osmanlı hâkimiyetini tanımış olan Arnavutların lideri Kastriyota, oğullarını rehin olarak Osmanlı sarayına göndermişti.⁸⁶ Kastriyota'nın Osmanlıya gönderdiği bu oğullarının en küçüğü olan İskender sağ kalıp diğerleri ölmüştü. Hristiyan adı Jorj ve Müslüman adı İskender olan bu genç, uzun yıllar Türklerin yanında ve sarayda yetişmiş ve sancak beyi olmuştu.⁸⁷ 1443 yılında İskender Bey, Osmanlıların yanından kaçarak, Kroya (Akçahisar) sancağına tayin edildiğine dair elde ettiği sahte bir fermanla Kroya'ya girip oradaki Türk muhafızlarını öldürdükten sonra mücadelesine başlamıştır.⁸⁸ II. Murad İskender'in birader-zâdesi Hamza Bey'in teşvikiyle Kroya Kalesi üzerine giderek 851/1447 yılında kaleyi kuşattı.⁸⁹ Bu seferi esnasında padişahın yanında on yedi yaşındaki oğlu Manisa Sancak Beyi Mehmed de bulunmuştur.⁹⁰ Yapılan hücumlara karşı direnen Kroya'yı Sultan Murad uzun müddet kuşatarak açlıkla düşürmek istedi. Fakat bu sırada Türk casuslardan ve Sırp Despotu Jorj Brankoviç'in gönderdiği adamlardan Jan Hunyad'ın Macar, Erdel, Ulah kuvvetlerini toplayarak Tuna'yı geçip Sırp topraklarına girmek üzere olduğu bilgisini, öğrendi.⁹¹ Bu tehlikeli gelişme üzerine Murad, Kroya kuşatmasını kaldırmak zorunda kaldı.

İkinci Kosova Muharebesi

Jan Hunyad, Albert'in oğlu küçük Vladislas'a naip olmuş ve bütün işleri eline almıştı. Varna mağlûbiyetinin lekesini silmek isteyen Jan Hunyad, Macar, Eflâk, Polonya, Erdel ve Almanlardan oluşan büyük bir kuvvet toplamıştı.⁹²

Jan Hunyad doksan bin kişilik ordusuyla, bu Haçlı ittifakı içinde yer almayan Sırbistan'ı işgal ederek ilerliyordu. Sultan Murad, Hunyad'ın, Tuna'yı geçmek üzere olduğunu haber aldıktan sonra süratle Arnavutluk'tan çıkarak Sofya'ya gelmiş ve orduyu terhis etmeyerek tımarlı sipahilere memleketlerinden harçlık getirmek üzere harçlıkçılar tayin edip Sofya'da oturdu.⁹³ Jan Hunyad, Sırbistan'dan çıkarak Osmanlı topraklarına girdikten sonra 852 Şevval /1448 Ekim ayı ortalarında Kosova'ya geldi.⁹⁴ Haçlı ordusunun Kosova'ya gelişinin hemen arkasından Sultan Murad, yüz bin kişiye yakın kuvvetiyle buraya ulaştı. Sultan Murad savaştan önce abdest alıp iki rekât hacet namazı kıldı. Yüzünü toprağa sürüp yüce Allah'a yalvardı ve "Ey her şeyin sahibi olan, güçlükleri gideren Rabbim! Senden dileğim, Muhammed ümmetini korumandır. Bir de bunlara kurtuluş ve zafer ver. Sonra benim günahlarım için bunları kâfirlerin elinde sıkıntılara düşürme." dedi.⁹⁵ Osmanlı ordusunda anlaşma gereği Karamanoğlu'nun göndermiş olduğu yardımcı kuvvetler de vardı.⁹⁶ Sultan II. Murad muharebeden önce Jan Hunyad'la bir barış anlaşması yapmak üzere elçi gönderdiyse de teklifi kabul edilmediğinden elçi döndü.⁹⁷ İki ordu karşılıklı olarak bir gün bir gece durdular ve hücumdan evvel top, tüfek

⁸⁶ Zinkeisen, I, 569-570.

⁸⁷ Münecimbaşı, 225; Zinkeisen, I, 572-573; Jorga, I, 390.

⁸⁸ Mustafa Nuri Paşa, 42; Zinkeisen, I, 574-575.

⁸⁹ Âşık Paşazade, 134; Neşri, II, 657; Hoca Sadettin Efendi, II, 235.

⁹⁰ Âşık Paşazade, 134; İdris-i Bitlisi, II, 395; Hoca Sadettin Efendi, II, 236.

⁹¹ Zinkeisen, I, 536.

⁹² Oruç Beğ Tarihi, 72; Neşri, II, 659; İdris-i Bitlisi, II, 399; Anonim Tevarih-i Al-i Osman, 74; Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), 82; Hoca Sadettin Efendi, II, 237; Mustafa Nuri Paşa, 42; Münecimbaşı, 242; Zinkeisen, I, 532-536; Jorga, I, 391-392.

⁹³ Âşık Paşazade, 134; Oruç Beğ Tarihi, 71; Hoca Sadettin Efendi, II, 238.

⁹⁴ Hayrullah Efendi, IV, 54; Zinkeisen, I, 537.

⁹⁵ Âşık Paşazade, 135; Neşri, II, 665; Anonim Tevarih-i Al-i Osman, 73; Hoca Sadettin Efendi, II, 240.

⁹⁶ Âşık Paşazade, 134; Neşri, II, 661; Hoca Sadettin Efendi, II, 238-239.

⁹⁷ Âşık Paşazade, 134; Lütfi Paşa, 161, 162 ve Oruç bey s. 60; Hammer, II, 237.

ve oklarla buldukları mahalde muharebe yaptılar.⁹⁸ II. Murad'la bu savaşta eski hudut akıncı komutanlarının yetişmiş oğulları İshak Bey oğlu İsa, Paşa Yiğit oğlu Turahan, Mihal oğlu Hızır Beyler bulunuyorlardı. Varna muharebesindeki durumdan ders alınarak ordunun gerisinde bulunan seyis ve uşaklar da silahlandırılıp, başlarına Saruca Paşa'nın kardeşi Sinan Bey tayin edildi.⁹⁹ Muharebe 1448 Ekim ayının 17, 18 ve 19'uncu günü olmak üzere üç gün sürdü.¹⁰⁰ Osmanlı ordusu her zaman olduğu gibi sağ, sol ve merkez kolundan oluşuyordu. Düşmanın sağ kolunda Macarlar, Sicilyalılar ve sol kolda da Alman, Bohemya, Transilvanya ve bunların arasında Eflâk kuvvetleri bulunuyorlardı.¹⁰¹

Varna mağlubiyetinin müsebbibi olarak Vladislas'ın heyecana kapılarak Sultan Murad'ın merkez koluna hücum etmesi olduğunu düşünen Hunyad, bu defa ise komuta kendinde olduğu için, galip geleceğinden emindi. Haçlı ordusunda I. Murad'ın oğlu olup babası Savcı Bey'in katlinden sonra kaçmağa muvaffak olan Davud isminde bir şahıs da vardı. Muharebenin birinci günü hafif silahlı askerler arasındaki muharebe eşit şartlar altında devam etti. Jan Hunyad, kuvvetlerine güvendiği için Osmanlı ordusunun ikinci günü muharebeyi müteakip çekileceklerini zannetmişti. Asıl hücum ikinci günü öğle vakti başladı ve o gün akşama kadar devam etti ise de iki taraftan hiçbiri üstün gelemedi. Savcı'nın oğlu Davud'un tavsiyesiyle gece yarısı Osmanlı ordusuna yapılan baskın da neticesiz kaldı. Kesin neticeyi üçüncü günkü muharebe gösterdi. Üçüncü günkü muharebe, gün doğmasıyla başladı. Plan gereği Osmanlı kanatları düşman karşısında duramamış gibi geri çekildi. Bu suretle merkez kolu düşmana karşı açık kalmış olduğundan düşman buraya şiddetle hücum etti. Yeniçeriler müthiş surette karşı koydular ve yine plan mucibince merkez kuvvetleri de yavaş yavaş geri alınıyordu. İşte bu sırada sağ ve soldaki Osmanlı kuvvetleri merkeze girmiş olan düşman kuvvetlerini yandan ve geriden sarmağa başladılar.¹⁰² Bu sırada Turahan Bey'in bulunduğu sağ kolu, Osmanlı karşı taarruzunun merkezini teşkil ediyordu. Çünkü Osmanlıların sol kolu ile harp etmekte olan Jan Hunyad'ın sağ cenahını Turahan Bey kuvvetleri çevirmekte idi. Düşman kuşatıldığını fark edince büyük bir moral kaybına uğradı. Aynı sırada Veziriazam Çandarlı Halil Paşa'nın gayret ve birtakım vaatleriyle Eflâk Prensi'nin ittifaktan kopmasını sağladı. Bu kritik zamanda Eflâk kuvvetlerinin Haçlı ordusundan ayrılmasıyla düşman büsbütün sarsıldı. Her taraftan kuşatılmış ve hücumu uğramış olan Haçlılarda panik başladı. Hunyad, kumandanlarını toplayarak görüştü. O, Alman askerlerine ve topçulara Sultan Murad karargâhının karşısına gitmelerini emretti ve kendisi de gizlice ordugâhtan çıkarak seçkin süvarileriyle beraber gece yarısı kaçtı.¹⁰³ 19 Ekim'de, muharebenin üçüncü günü Türkler Hunyad'ın tahkim etmiş olduğu ordu merkezine hücum ettiler. Almanlarla Bohemyalılar kendilerini müdafaa ettilerse de Türklere meydan okuyan başkumandanları Jan Hunyad gece kaçmış olduğundan dağıldılar. Aralarında Macar asilzâdelerinin de olduğu on yedi bin düşman askeri hayatını kaybetti.¹⁰⁴

Kosova zaferi, Türk tarihinin en parlak sayfalarından birini teşkil etmiştir. Bu zafer Türklerin Anadolu ve Balkanlarda kalıcı olduklarını ve sağlam bir altyapıya sahip

⁹⁸ Lütü Paşa, 163; Jorga, I, 392.

⁹⁹ Hoca Sadettin Efendi, II, 240; Mustafa Nuri Paşa, 42; Müneccimbaşı, 243.

¹⁰⁰ İdris-i Bitlisi, II, 400.

¹⁰¹ Hoca Sadettin Efendi, II, 241-242; Zinkeisen, I, 538.

¹⁰² Anonim Tevârih-i Al-i Osman, 75; Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), 82-83; Hoca Sadettin Efendi, II, 243; Müneccimbaşı, 243.

¹⁰³ Aşık Paşazade, 13; Oruç Beğ Tarihi, 74; Neşri, II, 669; İdris-i Bitlisi, II, 401; Dukas, 135; Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), 83; Hoca Sadettin Efendi, II, 243; Kemal, 157.

¹⁰⁴ Neşri, II, 671; Anonim Tevârih-i Al-i Osman, 76; Mustafa Nuri Paşa, 42-43; Müneccimbaşı, 244; Zinkeisen, I, 541-542.

bulduklarını bir defa daha Avrupa'ya ve dünyaya göstermiştir. Kazanılan zafer, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki sınırlarının genişleyerek Avrupa içlerine doğru uzanacağını da habercisi olmuştur.

Sonuç

İslam'ın ve Türklerin Ortadoğu'da hâkim güç olmalarından sonra Avrupa için de tehlike arz etmeleri, Avrupalıların büyük ordular hazırlayarak Haçlı seferlerine başlamalarına sebep olmuştur. Asıl hedefleri İslam'ı ve Türkleri, Anadolu'dan ve arkasından Kudüs'ten atmak olan Haçlılar, bunun için birçok seferler düzenlemişlerdir. Genel olarak 1095-1291 yılları arasındaki seferler, bu kapsamda ele alınsa da; aslında Haçlı seferleri günümüze kadar devam eden bir olgudur. Bundan dolayı Avrupalıların Osmanlılar ile yaptığı birçok savaş da Haçlı seferleri kapsamına girmektedir.

II. Murad, tahta çıktığı tarihten itibaren Bizans ve onun Avrupalı müttefikleri ile büyük bir mücadele içinde olmuştur. Osmanlıya karşı bütün güçlerini harekete geçiren Avrupalı müttefikler, bu anlamda II. Murad zamanında küçük büyük birçok sefer düzenlemişler ve bunlardan iki tanesi mutlak anlamda Osmanlıya kesin darbe vurmaya hedeflemiştir. Türkleri sadece Balkanlardan değil tüm Anadolu'dan da atmayı hedefleyen bu iki büyük Haçlı seferi, Varna ve II. Kosova seferidir. Her iki Haçlı seferi de Osmanlıların zaferi ile neticelenmiştir. Eğer tersi bir durum söz konusu olsa idi, bu hem Osmanlılar, hem de İslam dünyası için büyük bir felaketin başlangıcı olabilirdi.

Varna ve II. Kosova Muharebesi, siyasi açıdan Hristiyanlar arasında Osmanlıların Avrupa'dan kovulabileceğine duyulan inancı derinden sarsmıştır. Ayrıca Avrupa'daki prenslerin ortak düşmana karşı bir araya gelmesine sebep olan zayıf bağları, tekrar çözmesi açısından önemli bir rol oynamıştır. Ankara savaşı ile büyük bir sarsıntı geçiren Osmanlı Devleti, elde ettiği bu zaferler ile ne kadar sağlam bir zemine sahip olduğunu ve bu coğrafyada kalıcı olduğunu bir kez daha ispatlamıştır.

KAYNAKLAR

- Abdizade Hüseyin Hüsameddin, (1927), Amasya Tarihi, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul.
- Abdurrahman Şeref, (2005), Târîh-i Devlet-i Osmâniyye, (nşr. M. Duman), İstanbul.
- Anonim Tevarih-i Al-i Osman, (1992), F. Giese Neşri, Haz. Nihat Azamat, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), (2000), Haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Âşık Paşazade, (1332), Tevarih-i Al-i Osman, Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Yusuf Çetindağ, “Siyasi Açıdan Timurlu-Osmanlı İlişkileri”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 24, Mart 2016, s. 14-25.
- Dukas, (1956), Bizans Tarihi, Çev. VI. Mirmiroğlu, İstanbul Fetih Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- Enveri, (1928), Düsturname-i Enveri, İstinsah ve Neşreden Mükrimin Halil Yinanç, Türk Tarih Encümeni, Devlet Matbaası, İstanbul.
- Erzi, Adnan Sadık, (1995), Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar, II. Murad'ın Varna Muharebesi Hakkında Fetih-namesi, Belleten, , C. I, Sayı 56, TTK Basımevi, Ankara, (595-647).

- Feridun Ahmed Paşa, (1274), Mecmua-i Münşeât-ı Feridun Bey, Takvimhane-i Amire, I-II, İstanbul.
- Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han: İzladı ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavatname, (1989), Yay. Halil İnalçık-Mevlud Oğuz, TTK, Ankara.
- Halil Edhem, (1327), "Karamanoğulları Hakkında Vesâik-i Mahkûke", TOEM XIII, İstanbul.
- Hammer J. Von, (1329), Devlet-i Osmaniye Tarihi, Terc. Mehmed Ata, I-X, Keteon Bedrosyan Matbaası, İstanbul.
- Hayrullah Efendi, Osmanlı Devleti Tarihi, Haz. Zuhuri Danişman, Son Havadis Yayınları, İstanbul.
- Hoca Sadettin Efendi, (1999), Tacü't-Tevarih, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, 4. Baskı, Kültür Bakanlığı, I-IV, Ankara.
- İdris-i Bitlisi, (2008), Heşt Bihişt, Haz. M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş, Betav Yay., Ankara
- İnalçık, Halil, (1995), Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I, 3. Bs. TTK, Ankara.
- İsmail Hami Danişmend, (1947), İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi I, İstanbul.
- Kemal, Selatin-name (1299-1490), (2001), Haz. Necdet Öztürk, TTK, Ankara.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, (1970), Abideleri ve Kitabeleri ile Ereğli Tarihi, İstanbul.
- Lütfi Paşa, (1347), Tevarih-i Al-i Osman, Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Mehmed Neşri, (1995), Kitab-ı Cihan-nüma, Yay. Faik Reşit Unat, M. Altay Köymen, TTK, I-II, Ankara.
- Mustafa Nuri Paşa, (1992), Netayicü'l-Vukuat, Sad. Neşet Çağatay, TTK, I-IV, Ankara.
- Müneccimbaşı Ahmet Dede, Sahaifü'l-Ahbar fi Vekayü'l-A'sar, Terc. İsmail Erünsal, Tercüman 1001 Temel Eser, I-II, İstanbul.
- Nicolae Jorga, (2009), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Çev. Nilüfer Epeçeli, Yeditepe Yayınevi, I-V, İstanbul.
- Oruç b. Adil, (2007), Oruç Beğ Tarihi, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul.
- Sapancalı Hüsnü, (2010), Karamanoğulları Hayât ve Vakâyi' Tarihiyyeleri, (Haz. Nevzat Topal), Kömen Yay., Konya.
- Turan, Osman, (1984), İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler, 2. bs. TTK, Ankara.
- Tursun Bey, Tarih-i Ebu'l-Feth, Haz. Ahmet Tezbaşar, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, (1958), "Sultan II. Murad'ın Vasiyetnamesi", Vakıflar Dergisi, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, (1998), Osmanlı Tarihi I, TTK, Ankara.
- Witteck, Paul, (1999), Menteşe Beyliği, trc. Orhan Şaik Gökyay, 3. Bs. TTK, Ankara.
- Zinkeisen, Johann Wihelm, (2011), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1299-1453), çev. Nilüfer Epeçeli, ed. Erhan Afyoncu, Yeditepe, İstanbul.